

მარინა გულიშვილი

**საქართველოს საგლვდემლობა
რუსეთ-საქართველოს
დიპლომატიურ ურთიერთობაში
(XVIII ს. მეორე ნახევარი)
თბილისი, 1991**

თეზისები

გამოქვეყნებული დოკუმენტების, სპეციალური ლიტერატურისა და ახლად მოძიებული საარქივო საბუთების საფუძველზე, ნაშრომში გაშუქებულია ისტორია ორი ელჩობისა, რომლებიც გაიგზავნენ საქართველოდან რუსეთში XVIII ს. მეორე ნახევარში (1752-1754 წწ. და 1772-1774 წწ.). მიუხედავად წარუმატებლობისა, მათ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ რუსეთისა და საქართველოს ურთიერთობის შემდგომი განვითარების საქმეში. „სათხოვარი პუნქტები“, რომლებითაც ელჩები 1772-1774 წწ. წარდგინეს საიმპერატორო ხელისუფლების წინაშე, საფუძვლად დაედო რუსეთისა და საქართველოს შორის 1783 წელს გეორგიევსკში დადებულ ტრაქტატს.

წინასიტყვაობა

აღნიშნულ დიპლომატიურ მისიებს ხელმძღვანელობდნენ მღვდელმთავრები — თბილისის მიტროპოლიტი ათანასე ამილახვარი და კათალიკოსი ანტონი. ამდენად, განხილულია გვიანფეოდალური ხანის საქართველოს ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობის ერთი ასპექტი, კერძოდ, ეკლესიის მსახურთა როლი აღმოსავლეთ საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

მოძიებული ახალი საარქივო მასალა საშუალებას გვაძლევს,

უფრო სრულყოფილად შევაფასოთ იმ მღვდელმთავართა საქმიანობა, რომელთაც დავალებული ჰქონდათ ესოდენ საპატიო და პასუხსაგები მისია. ნაშრომში მხილებულია ზოგიერთი მათგანის (ათანასე ამილახვრის, სიმონ საგინაშვილის, ფილიმონ ხოფელის და რომანოზ არაგვის ერისთავის) არაკეთილსინდისიერი დამოკიდებულება მათზე დავალებული საქვეყნო საქმისადმი.

1752-1754 წლებში ქართლ-კახეთის მართობლივი ელჩობა რუსეთში ათანასე ამილახვრის ხელმძღვანელობით

რუსეთ-საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობის საწყისები

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორია უძველესი დროიდან იღებს სათავეს. რუსული წერილობითი წყაროები მოგვითხრობენ, რომ თავდაპირველად ეს ურთიერთობა გამოიხატა ქორწინებრივი კავშირებით ორივე ხალხის სამეფო ოჯახის წევრებს შორის. ასე მაგალითად, დიდი მთავრის ვლადიმერ მონომახის შვილიშვილს იზიასლავ მსტისლავის ძეს ცოლად შეურთავს ობენების (ე. ი. ქართველების) მეფის დიმიტრი I-ის ასული. ეს მოხდა 1154 წელს. კეთილმეზობლურ ურთიერთობაზე მიგვითითებს თამარ მეფის ქორწინება ვლადიმირის დიდი მთავრის ანდრია ბოგოლიუბსკის ვაჟზე — იურიზე.

მონღოლების შემოსევამ დროებით ხელი შეუშალა რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის შემდგომ განვითარებას.

ქართულ სამეფოებს შორის პირველი, რომელმაც კავშირ-ურთიერთობა დაამყარა ცენტრალიზებულ რუსულ სახელმწიფოსთან, კახეთის სამეფო იყო. 1491 წ. კახეთის მეფემ, ალექსანდრე გიორგის ძემ (1476-1511 წწ.) ელჩები გაამგზავრა მოსკოვის დიდ მთავართან ივანე III-თან და წერილიც გაატანა.

მჭიდრო დიპლომატიური ურთიერთობა რუსეთსა და საქართველოს შორის XVI ს-დან მყარდება. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის მოსაგვარებლად არაერთხელ იგზავნებოდნენ დიპლომატებად სასულიერო პირები. ერთმორწმუნე ქვეყნებს შორის კავშირ-ურთიერთობის მოგვარებას სახელმწიფო მესვეურები ხშირად მათ ავალებდნენ. აღსანიშნავია, რომ იმდროინდელი სამღვდე-

ლოება სახელმწიფოში მოსახლეობის ყველაზე განათლებულ ფენას წარმოადგენდა.

კახეთის მეფემ ლევან გიორგის ძემ მფარველობისა და დახმარების სათხოვნელად მეფე ივანე IV-ის კარზე სგანგებო ელჩი გაგზავნა. რუსეთის სამეფო კარმა ქართველი ელჩი კარგად მიიღო. ლეკების მარბიელი რაზმების წინააღმდეგ კახეთის დასახმარებლად დამხმარე რაზმი გაიგზავნა. რუსმა მეომრებმა დაიკავეს კახეთის ციხეები და შვიდი წლის მანძილზე (1565-1572 წწ.) იცავდნენ კახელებს ლეკთა შემოსევებისგან. ამ ხანებში რუსეთსა და კახეთს შორის სავაჭრო ურთიერთობა ინტენსიურად ვითარდებოდა.

1586 წ. კახეთის მეფემ ალექსანდრე II-მ მოსკოვში ელჩები მიაგვლინა. კახეთი რუსეთს სთხოვდა, დაეცვა და მფარველობა გაეწია მისთვის მტრებთან, უმთავრესად ლეკებთან ბრძოლაში. ელჩები ითხოვდნენ, რომ რუსეთს თურგზე აეგო დიდი ციხე და შიგ კარგად შეიარაღებული რუსული გარნიზონი ჩაეყენებინა. ეს გეგმა რუსეთისთვის ხელსაყრელი აღმოჩნდა.

საქართველოსა და რუსეთს შორის დიპლომატიური მისიით სასულიერო და საერო პირების მიმოსვლა XVII ს-დან კიდევ უფრო ინტენსიური გახდა და საქართველოს რუსეთთან შეერთებამდე არ შენელებულა.

XVII ს-ის პირველ ნახევარში რუსეთ-საქართველოს პოლიტიკური ურთიერთობა კიდევ უფრო გაფართოვდა, თუ ადრე მოსკოვთან დიპლომატიური ურთიერთობა მხოლოდ კახეთს ჰქონდა, ამიერიდან საქართველოს თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ერთეული დაუკავშირდა მას. ეს კავშირი, ცხადია, მეტ-ნაკლები სიახლოვით და სიმტკიცით ხასიათდებოდა. ამის ერთ-ერთ მიზეზს წარმოადგენდა რუსეთის გავლენის განუხრელი ზრდა ამიერკავკასიაში.

XVII ს-ის დასაწყისიდან კახეთის გარდა რუსეთთან დიპლომატიურ ურთიერთობას ამყარებს იმერეთი, სამეგრელო და გურია. ისინი მეტწილად ურთიერთშეუთანხმებლად მოქმედებენ. რუსეთში სტუმრად თვით მეფეებიც მიდიოდნენ, ანდა თავიანთი სათხოვარით ელჩებს გზავნიდნენ.

რუსეთთან აქტიურ დიპლომატიურ ურთიერთობას ამყარებს თეიმურაზ I, XVII ს. 20-იან წლებში. 1618 წ. 17 ოქტომბერს მან რუსეთში მიაგვლინა ილუმენი ხარიტონი, 1624 წ. 14 მარტს — არქიპისკოპოსი თეოდოსი, არქიმანდრიტი არსენი და არქიდიაკვანი კირილე, ხოლო 1635 წ. 20 დეკემბერს — მიტროპოლიტი ნიკიფორე,

რომლის ელჩობის პასუხად რუსეთიდან გამოგზავნეს ვოლკონსკი, ზვატოვი და არქიმანდრიტი იოსები, რომელთაც თეიმურაზ I-ისგან „ფიცის წიგნი“ მიიღეს. XVII ს-ში დიპლომატიური მისიით რუსეთიდან საქართველოში ჩამოვიდნენ თავადი მიშეცკი და მდივანი კლიუჩეროვი. XVIII ს. 30-იან წლებში დასავლეთ საქართველოდან რუსეთში ელჩად მიავლინეს ეპისკოპოსი ტიმოთე გაბაშვილი.

ამ ელჩობებმა დიდი წვლილი შეიტანეს რუსეთ-საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობის განმტკიცებაში.

საქართველოს პოლიტიკური ვითარება

1752-1754 წლების წინა ხანებში

ქართლში თეიმურაზ II-ის გამეფების შემდეგ (1745 წ.) ქვეყანამ ნელ-ნელა დაშვიდება იწყო. ფეოდალებმა აღრინდელი გავლენა დაკარგეს, მეფეებთან ბრძოლაში დასუსტდნენ და ძველებურად ვეღარ ებრძოდნენ ეროვნული დროშის ქვეშ მებრძოლ ქრისტიან მეფეს. თეიმურაზ II-მ და ერეკლე II-მ რუსეთში სვანგებო ელჩობა გაგზავნეს ათანასე თბილელისა (ამილახერის) და თავად სიმონ მაყაშვილის ხელმძღვანელობით.

სანამ უშუალოდ აღნიშნულ ელჩობას შევეხებოდეთ, მოკლედ მიმოვიხილავთ საქართველოს იმდროინდელ პოლიტიკურ ვითარებას, რამაც განაპირობა აღნიშნული ელჩობის ორგანიზება.

XVIII ს. მეორე ნახევარი საგარეო პოლიტიკურ ვითარებაში ქართველი ხალხის მთელი რიგი წარმატებებით აღინიშნა. ქართლ-კახეთის შეერთებული ძალები ლეკებს ამარცხებენ და ამ უკანასკნელთა თარეში დროებით სუსტდება. მაგრამ მიუხედავად შედარებითი ძლიერებისა, ქართლ-კახეთი იმ ხანად სპარსეთის ვასალად ითვლებოდა.

ნადირ-შაჰის მიერ გაერთიანებული სპარსეთი შინაბრძოლებში იყო ჩართული. ქართლ-კახეთმა ისარგებლა შექმნილი ვითარებით და სპარსეთის დამოკიდებულებისგან ფაქტობრივად განთავისუფლდა. თბილისისა და სხვა ციხეებიდან სპარსთა ჯარები უბრძოლველად განდევნეს. სპარსეთს უკვე აღარ შეეძლო ქართლ-კახეთის გაძლიერებისთვის ხელი შეეშალა. როდესაც თეიმურაზმა და ერეკლემ ყაზახი შემოიერთეს, ხოლო შემდეგ ერევნისა და განჯის ხანები დაიმორჩილეს და ხარკი დაადეს, სპარსეთი იძულებული გახდა, ამაზე გულისტკივილით დათანხმებულიყო. უფრო მეტიც — ერეკლე

და თეიმურაზი ამიერიდან თვით სპარსეთის საქმეებშიც აქტიურად ერეოდნენ.

ხელახლა აღდგნენ სპარსელთა წინააღმდეგ და თითქმის მთელი სპარსეთი ხელში ჩაიგდეს ავღანელებმა. როდესაც მათმა წინამძღოლმა აზატ-ხანმა თავრიზი აიღო, ამ ქალაქის თავმა შველა ქართველებს სთხოვა. ერეკლეს დახმარებისთვის მიმართეს ერევნის, განჯის, ყარაბაღისა და შირვანის ხანებმაც. თეიმურაზმა და ერეკლემ ჯერ თავრიზზე გალაშქრება გადაწყვიტეს, შემდეგ კი ისპაჰანზე, ბრძოლა ერევანთან მოხდა 1754 წელს. ქართველმა ჯარმა სძლია აზატ-ხანის დიდძალ ლაშქარს. ამ გამარჯვების შედეგად ქართველთა ძლიერება ყველასთვის ნათელი გახდა. აზატ-ხანის დამარცხების შემდეგ საქართველოს სპარსეთის მხრიდან შიში აღარ ჰქონდა. ერეკლემ თავის მოხარკედ გადააქცია მოსაზღვრე განჯის, ერევნისა და ნახჯევანის სახანოები. ირანში შექმნილ ვითარებას ფხიზლად ადევნებდნენ თვალყურს მისი უახლესი მეზობლები — რუსეთი და თურქეთი. ირანის ამბებს ფართოდ ეხმაურებოდნენ დასავლეთ ევროპის ქვეყნებიც.

თურქეთმა, რომელიც ადრე ერთმორწმუნე ავღანელებისთვის დახმარების გაწევას აპირებდა, თავისი პოლიტიკა შეცვალა, რადგან დაინახა, რომ ქართველთა გამარჯვებები ირანში არც იმდენად მნიშვნელოვანი იყო, რომ საფრთხე შეექმნა თურქეთის საზღვრებისთვის. აზატ-ხანის გამეფებას კი შესაძლოა მთელი ირანის გაერთიანება მოჰყოლოდა, რაც თურქეთს აღარ აწყობდა, რადგან იქ კარგად ახსოვდათ ის დიდი უსიამოვნებანი, რაც თურქეთს ნადირ-შაჰის მიერ გაერთიანებულმა სპარსეთმა მიაყენა. ამდენად, ერეკლეს მიერ აზატ-ხანის დამარცხება თურქეთისთვის დადებით მოვლენას წარმოადგენდა. მაგრამ არც თურქეთი იყო ნეიტრალური საქართველოს მიმართ. მე-18 ს-ის მეორე ნახევრიდან იგი ლეკებისა და აზერბაიჯანელი ხანების შემოსევების სულიწამდგმელია.

რუსეთი ყოველნაირად ცდილობდა თურქეთთან ყოველგვარი უთანხმოების თავიდან აცილებას, რადგან მთელი მისი ყურადღება პრუსიის იმპერატორის აგრესიული პოლიტიკისკენ იყო მიპყრობილი, რომელიც დაქსაქსული გერმანული მიწების პრუსიის ირგვლივ გასაერთიანებლად იბრძოდა. პრუსიას მიზნის მიღწევაში ინგლისი ეხმარებოდა, რომელიც ფინანსურ დამხმარებას უწევდა მას. მოწინააღმდეგეებად გამოდიოდნენ ავსტრია, საფრანგეთი და რუსეთი. ეს იყო „შვიდწლიანი ომის“ წინა ხანები.

ასეთი იყო საერთაშორისო ვითარება, როდესაც თეიმურაზ II-ის ინიციატივით 17 კაცისგან შემდგარი ელჩობა რუსეთში გაემგზავრა. ელჩობის ხელმძღვანელებად დანიშნა თბილისის მიტროპოლიტი ათანასე ამილახვარი და კახელი თავადი სიმონ მაყაშვილი. აღნიშნული ელჩობის გამგზავრება იმ კონკრეტულ მომენტში გადაწყდა, როდესაც ავღანელი აზახ-ხანი თავისი დიდძალი ლაშქრით საქართველოს მოხარკე ერევნის სახანოს მიადგა. ბრძოლის მომენტში ერევნის ხანმა უღალატა მეფეებს და მტრის მხარეზე გადავიდა. ქართველები სასტიკად დამარცხდნენ. ცოტა ხნით ადრე საქართველომ მარცხი განიცადა შაჰის მმართველ ჰაჯი ჩელებისთან ბრძოლაში. ქვეყნის შიგნით კი პაპუნა ორბელიანის თქმით: „ალაგი არ იყო, რომ ლეკი არ იდგა“.

1752 წლის ელჩობა ქართლ-კახეთის მეფეთა პირველი ერთობლივი ნაბიჯი იყო დიპლომატიურ სარბიელზე. ელჩებს ქართლ-კახეთის მეფისგან რუსეთის საიმპერატორო კარზე უნდა წარედგინათ ოფიციალური თხოვნა საქართველოსთვის მფარველობის გაწევის შესახებ, რათა დაეცვათ იგი ირგვლივ მცხოვრები მაჰმადიანების რბევა-აწიოკებისგან. ამასთან ერთად, ელჩებს რუსეთის სამეფო კარზე მიჰქონდათ რუსეთის იმპერატორებისგან მათი წინაპრებისთვის ადრე ბოძებული, ქვეშევრდომობის ამსახველი სიგელები ხელახალი დადასტურებისთვის.

ელჩებს დაევალათ, საიმპერატორო კარზე გადაეცათ საიდუმლო ზეპირი დანაბარებიც, რომელიც ითვალისწინებდა რუსეთის ჯარის დანაბრებით შინაბრძოლებში ჩაბმული, დასუსტებული სპარსეთის იმ ქალაქების ხელში ჩაგდების შესაძლებლობას, რომელნიც საქართველოს საზღვართან ახლოს მდებარეობდნენ. საქართველოს მესვეურები იმედოვნებდნენ, რომ რუსთა ჯარის შემოსვლით ირგვლივ მცხოვრები მაჰმადიანები მუდმივ შიშში იქნებოდნენ.

1752-1754 წწ. ელჩობის მიმდინარეობა

ათანასე ამილახვარს რუსეთში დაუხვდნენ თავისი ძმისწულები: ვეგენი და ეგორ ამილახვრები. ძმები ამილახვრები მოსკოვში საპასუხისმგებლო თანამდებობებზე იყვნენ დანიშნული. ასე მაგალითად, ვეგენი — აღმოსავლეთის კოლეგიის პრეზიდენტად, ზოლო ეგორი — თავდაპირველად მოსკოვის ობერპროკურორად, შემდეგ კი — იუსტიცკოლეგიის მრჩეველად. იგი მონაწილეობდა მოქმედი კანონ-

მდებლობის, ახალი კანონების გადამამუშავებელ და გამოცემულ, ელისაბედ პეტრეს ასულის მიერ შექმნილ კომისიაში.

როგორც საბუთებიდან ირკვევა, ათანასე ამილახვარმა „ნადვორნი სოვეტნიკ“ ევორ ამილახოროვს, თავისი საელჩო დავალებები გააცნო. ემიგრანტმა თავადებმა ბოროტად გამოიყენეს მისი ნდობა, აქტიურად ჩაეროვნენ მის საელჩო საქმეებში და მოქმედებდნენ ქართლელი ბაგრატიონების სურვილის შესაბამისად. ათანასე, სიმონ მაყაშვილთან ერთად, გამოცხადდა არა ქართველი მეფეების ადრესატ კანცლერ ბესტუჟეე-რიუმინთან, არამედ ქართლელი ემიგრანტების მფარველ ვიცე-კანცლერ მიხეილ ილარიონის ძე ვორონცოვთან. სიმონ მაყაშვილი, მართალია, ათანასეს ახლდა ამ აუდიენციაზე, მაგრამ მან არ იცოდა, რომ ბესტუჟეე-რიუმინისადმი განკუთვნილი წერილი ათანასეს მისთვის არ ჰქონდა გადაცემული.

1752 წლის 25 დეკემბერს ვორონცოვმა ელისაბედ II-ს ზოგადი სახის მოხსენებითი ბარათი წარუდგინა, რომლითაც აუწყებდა, რომ მან ქართველი ელჩები მიიღო.

ათანასე თბილელი ამ დროს დიდ გაჭირვებას განიცდიდა. მას თავისმა ახლო ნათესავებმა თავიდანვე გზა-კვალი აუბნიეს. როგორც ჩანს, მისთვის აუცილებელი იყო საქართველოდან დამატებითი ინფორმაციების მიღება, რაც, როგორც საბუთებიდან ირკვევა, ხშირად ფერხდებოდა იმავე ქართლელი ემიგრანტების ინტრიგების წყალობით. ამასობაში დრო გადიოდა და ათანასე თბილელი აყოვნებდა მეფეთა ზეპირი დანაბარების ჩამოყალიბებას რუსეთის საიმპერატორო კარზე გადასაცემად. ათანასე გრძნობდა, რომ მას ხელს უშლიდნენ თავის საქმიანობაში, ამიტომაც გამოსთქვამდა ეჭვს, ხომ არ იკარგებოდა საქართველოდან მისთვის გამოგზავნილი ინფორმაცია. მას, რა თქმა უნდა, ეჭვი ჰქონდა მოსკოვში მცხოვრებ თავის ნათესავებზე, მაგრამ იცოდა რა, რომ უშუალოდ მათგან სინამდვილეს ვერ გაიგებდა, გადაწყვიტა ოფიციალურად მიემართა საგარეო საქმეთა კოლეგიისთვის.

ჩვენ დაუადგინეთ, რომ საგარეო საქმეთა კოლეგიამ ათანასეს უმორჩილესი თხოვნის შედეგად პასუხი პორუჩიკ ისაია ახვერდოვს მოსთხოვა, რომელმაც თავის მხრივ შემდგენიერი ახსნა-განმარტება მისცა: ყიზილარიდან გამომგზავრებისას, იმ დროს იქ მყოფმა იმერეთის ეპისკოპოსმა ფილიმონმა (ხოფელმა) მას სთხოვა, მისი ახლო ნათესავებისთვის გადასაცემად წაეღო მოსკოვში რამდენიმე წერილი, რომელთაგან ერთი მიტროპოლიტ ათანასე თბილელის სახელზე იყო

გაგზავნილი მისი დის მიერ. ბოლო წუთებში მან, ე. ი. ფილიმონმა, ყველა წერილი, გზაში რომ არ დაფანტულიყო, ერთად შეკრა და ზემოდან ბაქარის ქვრივის მისამართი დააწერა, ხოლო ეს შეკვრა მოსკოვში ჩასვლისთანავე ახვერდომა ბაქარის მეუღლეს გადასცა.

ამ ახსნა-განმარტებას ხელს აწერს თვით ისაია ახვერდოვი. საბუთი თარიღდება 1753 წ. 1 ნოემბრით.

ფილიმონის საქციელი იმით შეიძლება აიხსნას, რომ მას იმ ხანებში ათანასე უკვე ქართლელი ბაგრატიონების მომხრე ეგონა. მაგრამ საქმე ამით არ დამთავრებულა, ჩვენ დავადგინეთ, რომ საგარეო საქმეთა კოლეგიამ 1753 წ. 4 ნოემბერს ბაქარის ქვრივთან თავისი სანდო პირი გაგზავნა და საქმის ვითარების გარკვევა დაავალა.

საბუთების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ფილიმონ ხოფელმა, რომელიც თავის სულიერ მამა იოსებთან ერთად ჯერ კიდევ 1752 წელს მოსკოვში იმყოფებოდა, კავშირი დაამყარა იქ მცხოვრებ ქართლელ ბაგრატიონებთან, რომელნიც, შესაძლოა, მისი ნათესავებიც იყვნენ. მათი სწრაფვა ქართლის ტახტის დასაბრუნებლად ფილიმონისთვის კარგად იყო ცნობილი. ამიტომაც 1753 წელს, რუსეთში დაბრუნებისას, მან საქართველოდან გამოტანებული წერილები და მათ შორის ათანასეს კუთვნილიც, რომლის მეშვეობით 1752 წლის ელჩობის მეთაურს საქართველოს იმდროინდელი ვითარება უნდა შეეტყო, გამოუცდელი პორუჩიკის ისაია ახვერდოვის საშუალებით ხელში ჩაუგდო ბაქარ ბატონიშვილის ქვრივს, ანა გიორგის ასულ გრუზინსკაიას, რომელმაც მოხერხებულად აიცილა წაყენებული ბრალდება და ყველაფერი ახვერდოვს გადააბრალა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ახვერდოვის ახსნა-განმარტება სრულ ნდობას იმსახურებს. მაშინ როდესაც ბაქარის ქვრივის პასუხში მოჩანს ინტრიგაში გაწაფული დიდგვაროვანი ქალბატონი. მოძიებული საბუთები კიდევ ერთხელ ააშკარავენ იმ დიდ წინააღმდეგობას, რომელთა გადალახვას ეცადა (მაგრამ საბოლოოდ მაინც ვერ შეძლო) ქართლ-კახეთის მეფეთა ელჩი ათანასე თბილელი. ქართლის ბაგრატიონები არც ფარულსა და არც აშკარა საშუალებებს არ ერიდებოდნენ, რათა ათანასე მეფეთა თვალში გაეშავებინათ, საბოლოოდ ჩამოეშორებინათ საელჩო საქმიანობისგან და თავიანთ მხარეზე გადაებირებინათ.

განვიხილოთ, თუ რა პოზიციის ეკავა ამ დროს მეორე ელჩს — სიმონ მაყაშვილს. როგორც სპეციალური ლიტერატურიდან ჩანს,

რადგანაც საელჩო საქმეების წარმართვა უმთავრესად ათანასე თბილელს ჰქონდა დავალებული, ელჩობის დასაწყისში სიმონ მაყაშვილი პასიურობდა. მაგრამ დრო გადიოდა და უნაყოფო ცდით შეწუხებული სიმონ მაყაშვილი მოთმინებას კარგავდა. მით უმეტეს, რომ თავისი ნათესავების ინტრიგებში გახლართული გულზვიადი ათანასე თბილელი საქმის ნამდვილ ვითარებას მას არ აცნობდა. მაყაშვილმა 1753 წ. მაისამდე თუ ივნისამდე არც კი იცოდა, რომ ათანასემ ბესტუჟევ-რიუმიინისადმი მიწერილი მეფეთა წერილი აღრესატს არ ჩააბარა. როგორც ჩანს, ამ ამბის გარკვევაში მას საგარეო საქმეთა კოლეგიის თარჯიმანი დავით აბაზაძე დაეხმარა.

ელჩებს შორის დიდი უსიამოვნება ჩამოვარდა. მოთმინებიდან გამოსულმა სიმონ მაყაშვილმა გადაწყვიტა მეფეთა სიტყვიერი დავალებანი და ის კონფლიქტი, რაც მასა და ათანასეს შორის ჩამოვარდა, წერილობით ჩამოეყალიბებინა და კანცლერ ბესტუჟევ-რიუმიინისთვის წარედგინა, რომელმაც შემდეგში ქართლ-კახეთის მეფეთა მისამართით შედგენილი პასუხი სწორედ ამ მისი მოხსენების მიხედვით დაამუშავა. კანცლერ ბესტუჟევ-რიუმიინისადმი გაგზავნილ თავის ერთ-ერთ მოხსენებით ბარათში იგი წერდა, რომ მასა და ათანასეს შორის არსებული უთანხმოების ძირითად მიზეზი იყო ათანასეს მიერ მისთვის (ე. ი. კანცლერისთვის) მეფეთა მიერ მიწერილი წერილის ჩაუბარებლობა.

ქართველი ელჩების უთანხმოებამ, რომელიც რუსეთის სამეფო კარისთვის ცნობილი გახდა, იქ არავითარი რეაქცია არ გამოიწვია.

ნათესავების ინტრიგების შედეგად გზააბნეული ათანასე ამის შემდეგ ცდილობდა, რუსეთის სამეფო კარის ჩაურევლად მოეგვარებინა საქმე და შექმნილი კონფლიქტის გარჩევა საქართველოს მეფეებისთვის მიენდო, რომელნიც მას განუსაზღვრელად ენდობოდნენ. თუ რა სახით გააცნო მან ქართველ მეფეებს საქმის ვითარება, ზუსტად არ არის ცნობილი. მაგრამ არსებული დოკუმენტების მიხედვით სავარაუდოა, რომ მას ქართველი მეფეები თავის სიმართლეში დაურწმუნებია და მოუხსენებია, რომ საელჩოს საქმიანობაში თავისი უადგილო საჩივრებით სიმონ მაყაშვილი უშლიდა ხელს. ამიტომ სთხოვა მათ, ჩამოეცილებინათ იგი საელჩო საქმიანობისთვის. თეიმურაზ II-ის და ერეკლე II-ის წერილებიდან, რომლებიც მეფის რუსეთის კანცლერისა და ვიცეკანცლერისადმი იყო მიმართული, ირკვევა, რომ ისინი ნდობას მხოლოდ ათანასეს უცხადებდნენ. წერილები დათარიღებულია 1753 წ. 8 ივნისით.

1753 წ. 10 ოქტომბერს ქართლ-კახეთის მეფეებმა კიდევ ერთი განუსაზღვრელი ნდობით აღსავსე წერილი გაუგზავნეს ათანასეს, სადაც კვლავ სთხოვდნენ, რათა რუსეთის სამეფო კარის მოხელეებს ელჩობის პასუხი დაეჩქარებინათ. ამასთან ატყობინებდნენ, რომ სიმონ მაყაშვილი გაფრთხილებულია თავისი უტაქტო საქციელის გამო.

ათანასემ მეფეებს სიმონ მაყაშვილის დისკრედიტირებისთვის საჭირო ცნობები, როგორც ირკვევა, ბესტუჟევ-რიუმინისადმი მაყაშვილის ოფიციალური საჩივრის გაგზავნამდე მიაწვდინა. შესაძლოა, ათანასეს იმ ხანად ჯერ კიდევ სჯეროდა, რომ მისი ნათესაეები მას მოქმედების სწორ გეზს კარნახობდნენ, ხოლო სიმონი კი თავისი აჩქარებით საქმეს ვნებდა. მაგრამ ღრო გადიოდა და ელჩებს შორის ურთიერთობა კიდევ უფრო მწვავედებოდა.

სიმონ მაყაშვილი გრძნობდა, რომ ათანასე თავისი ნათესაეების ზრიკების შედეგად თავის მოქმედებას მეფეების წინაშე ვერ გაამართლებდა და რუსეთში დარჩენას შეეცდებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ 1754 წლამდე ამგვარი სურვილის შესახებ რუსეთის სამეფო კარისთვის არავითარი ოფიციალური განცხადება ჯერ არ ჰქონდა წარდგენილი.

ათანასე თბილელმა 1754 წლის 27-28 თებერვალს, რუსეთში საელჩო მისიით ჩამოსვლიდან წელიწადნახევრის შემდეგ, როგორც იქნა, მოხსენებითი ბარათი წარუდგინა საგარეო საქმეთა კოლეგიას, სადაც სამ პუნქტად ჩამოაყალიბა ქართველ მეფეთა ზეპირი დანაბარები. აღნიშნული მოხსენებითი ბარათი ამკარად ზერულედ იყო შედგენილი და, ამდენად, ფორმალურ ხასიათს ატარებდა. აქ არაფერი იყო ნათქვამი მეფეთა მიერ წამოყენებული წინადადებების შესახებ, რომელიც სპარსეთის ქალაქების აღების შესაძლებლობას შეეხებოდა. არ იყო ნახსენები არც მათი თხოვნა ჯარით დახმარების შესახებ. ამგვარად, ამ მოხსენებით ბარათში გამოტოვებული იყო ყველა ის პუნქტი, რის განხორციელებასაც აქტიურად ეწინააღმდეგებოდნენ მოსკოვში მცხოვრები ქართლის ტახტის მადიებლები.

როგორც ირკვევა, ამ ხანებში ათანასესთვის უკვე ამკარა იყო, რომ იგი თავისი ნათესაეების ზრიკებს თავს ვეღარ დააღწევდა, რადგან მათთან წინააღმდეგობა უშედეგო იყო და გადაწყვიტა, ამ ფორმალური მოხსენებითი ბარათით თავისი საელჩო საქმიანობა ოფიციალურად დაემთავრებინა; როგორც ელჩობის ხელმძღვანელს, მიეღო რუსეთის სამეფო კარის პასუხი, და ამ პასუხით თავისი

საელჩო კრებული სამშობლოში გაემგზავრებინა, თვითონ კი საბოლოოდ მოსკოვში დარჩენა გადაწყვიტა, რადგან იმ ხანად უკვე გაგებული ჰქონდა (შესაძლებელია თვით ვიცეკანცლერის, ანდა თავისი ნათესავების საშუალებით), რომ კანცლერი ბესტუჟევი-რიუმინი სიმონ მაყაშვილის მოხსენებათა საფუძველზე ელჩობის საპასუხო მოხსენებას ადგენდა.

1754 წლის 21 მარტით თარიღდება ბესტუჟევი-რიუმინის საიდუმლო მოხსენებითი ბარათი, რომელიც მან იმპერატრიცა ელისაბედ I-ს წარუდგინა. აქ მან ჩამოაყალიბა თავისი მოსაზრებანი 1752 წლის ქართლ-კახეთის ელჩობასთან დაკავშირებით, აღნიშნული მოხსენების საფუძველზე, ჩვენ საშუალება გვძლევს თვალი გავადევნოთ მეფის რუსეთის დიპლომატიის საიდუმლო გადაწყვეტილებებს ქართლ-კახეთის სამეფოებთან დაკავშირებით XVIII ს-ის სამოციანი წლების დასაწყისში.

კანცლერი, უპირველესად ყოვლისა, უარს აცხადებს საქართველოში რუსეთის დამხმარე ჯარის გაგზავნაზე. მიზეზად იშველიებს შორ მანძილს, რომ ყოველივე ეს თვით ქართველი მეფეებისთვისაც კარგად ცნობილი ფაქტია, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც აგზავნიან ელჩებს, რათა რუსეთთან მჭიდრო კონტაქტებით დააშინონ თურქები და სპარსელები. მისი აზრით, რუსეთის იმპერიის ინტერესები სრულიადაც არ მოითხოვენ ქართველებისთვის დახმარების გაწევით სპარსეთის საქმეებში ჩარევას, მით უმეტეს, იმ დრომდე, სანამ თურქეთი ნეიტრალიტეტს იცავს ირანის საქმეების მიმართ. ამიტომ ისე უნდა მოვიქცეთ, რომ თურქეთს არავითარი ეჭვი არ აღვუძრათ რუსეთის ნეიტრალურ პოზიციასთან დაკავშირებით.

ყოველივე ამის შედეგად, მას საჭიროდ მიაჩნია, ქართლ-კახეთის აღნიშნულ ელჩობაზე მეფეთათვის ოფიციალური წერილობითი პასუხის გაგზავნა. ცხადია, რომ რუსეთისთვის საქართველოს მეფეების რეაქციას რუსეთის სამეფო კარის ამგვარ მოქმედებაზე მნიშვნელობა არ ჰქონდა, რადგან თუ განაწყენებული მეფეები რუსეთის ორიენტაციას უღალატებდნენ, რუსეთში ზომ მრავლად იყვნენ თავშეფარებული ქართლის ტახტის მაძიებელი ბაგრატიონები, რომელნიც ყოველგვარ პირობებზე თანახმა გახდებოდნენ.

ყოველივე ამის შედეგად, მას საჭიროდ მიაჩნია საქართველოდან ხშირი და სწორი ინფორმაციის მიღება. ამ სახის დაზვერვითი სამუშაოების ჩასატარებლად კანცლერი შესაფერის კანდიდატურად ასახელებს ქართველ ჰუსართა პოლკის ოფიცერს ოთარ თუძანოვს.

ზემოაღნიშნულ მოხსენებით ბარათზე იმპერატრიცა ელისაბედ I-ის ხელით დაწერილია «Быть по сему». ეს ნიშნავდა, რომ ამ მოხსენებითი ბარათის ყოველი პუნქტი ცხოვრებაში უნდა გატარებულიყო.

1754 წლის მარტში საგარეო საქმეთა კოლეგიამ, კანცლერ ბესტუჟევ-რიუმიინის მოხსენებითი ბარათის საფუძველზე, ქართლ-კახეთის სამეფოთა 1752 წლის ელჩობაზე განზრახ უმისამართო და ხელმოუწერელი პასუხი შეადგინა. რუსეთის მთავრობის ოფიციალური პასუხი ქართლ-კახეთის მეფეთა ელჩობაზე, მათი კანონიერ მემკვიდრეებად ცნობის ტოლფასი იქნებოდა. რაც რუსეთის დიპლომატიურ წრეში ჯერ დღის წესრიგში არ იდგა. სწორედ ზემოაღნიშნულმა ვითარებამ განაპირობა ელჩობის პასუხად არაოფიციალური, უმისამართო და ხელმოუწერელი პასუხის გამოგზავნა ქართლ-კახეთის მეფეებთან.¹

კვლავ დავუბრუნდეთ ელჩებს და მათ ურთიერთობას მეფის რუსეთის პასუხით სამშობლოში დაბრუნების წინ.

1754 წლამდე ათანასეს ოფიციალურად თავი ისე უჭირავს, თითქოს რუსეთში დარჩენას სრულიადაც არ ფიქრობს და სამშობლოში გამგზავრების სამზადისშია. მაგრამ მისი საქციელი უკვე ამკარა თვალთმაქცობაა. ამას ადასტურებს იმავე 1754 წლის მაისით დათარიღებული საიდუმლო საბუთი, რომლის სათაური და შინაარსი ამტკიცებს, რომ ამ ხანებში ათანასე თბილელი, თავისი ნათესავების ჩაგონებით, სრულიად ჩამოსცილდა დიპლომატიურ საქმიანობას და დაფარული თანამშრომლობა დაიწყო მეფის რუსეთის სადაზვერვო სამსახურში, რასაც, ბუნებრივია, თავის სასულიერო მოღვაწეობასაც უთავსებდა.

1754 წლის ივნისში ათანასე თბილელმა ვიცეკანცლერ მ. ი. ვორონცოვის სახელზე გაგზავნა არზა, სადაც მოითხოვდა ავადმყოფობის გამო რუსეთში დარჩენას და სიმონ მაყაშვილისა და მთელი მისი საელჩო კრებულის საქართველოში გამგზავრების ნებართვას. სიმონ მაყაშვილი და ათანასე თბილელის სამღვდელი კრებული საქართველოში ცარიცინის გზით გაემგზავრა.

¹ უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველი ისტორიკოსების შეფასებით, 1752 წლის ელჩობის წარუმატებლობა განაპირობა საქართველოში არსებულმა შიდა განხეთქილებამ და, რაც მთავარია, რუსეთის ქართული ემიგრაციის მოქმედებამ, რომელიც ერეკლე II-ის წინააღმდეგ იყო მიმართული. ამ მოვლენათა თანამედროვე მემკატიანის, პაპუნა ორბელიანის ლაკონიური დასკვნით „ვინა ქართველთა შვილნი რუსეთსა შინა იყოფებოდენ, იმათ ერთმანეთის მტრობა და შური არ მოიშალეს და ამათის მიზეზით ქართლში მოხმარება რუსთა აღარ ინებეს“ (ამბავნი ქართლისანი, თბ., 1981 გვ. 222). რედ.

მიუხედავად 1754 წლის ელჩობაზე რუსეთის საიმპერატორო კარის არადამაკმაყოფილებელი პასუხისა, ქართლ-კახეთის მეფეებს სხვა არაფერი რჩებოდათ და 1754 წლის 4 დეკემბერს რუსეთის სამეფო კარს მადლობის წერილი გაუგზავნეს, სადაც კიდევ ერთხელ არწმუნებდნენ რუსეთის იმპერატრიცას თავიანთ სრულ ერთგულებაში.

ჩვენთვის უცნობია, როგორი ახსნა-განმარტება მისცა სიმონ მაყაშვილმა მეფეებს ათანასეს საქციელის შესახებ. შესაძლოა, პირველ ხანებში ვერც დაიჯერეს, რომ ათანასე მომიზეზებული ავადმყოფობის შემდეგ სამშობლოში არ დაბრუნდებოდა. მთელი წლის ლოდინის შემდეგ თეიმურაზი და ერეკლე დარწმუნდნენ, რომ ათანასემ რუსეთში დარჩენა გადაწყვიტა.

მეფეები იძულებული გახდნენ, ათანასეს სამშობლოში ჩამოსაყვანად რუსეთში სპეციალურად გაეგზავნათ 1752 წლის ათანასეს საელჩო კრებულის ერთ-ერთი წევრი, თბილისის სიონის მღვდელი სიმონ საგინაშვილი. 1755 წელს სიმონ საგინაშვილი კვლავ რუსეთში გაემგზავრა. მას მეფეებმა რუსეთის სამეფო კარზე წარსადგენი წერილები გაატანეს. რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიაში წარდგენილ მოხსენებით ბარათში საგინაშვილი წერს, რომ ასტრახანის საგუბერნიო კანცელარიამ მხოლოდ 1756 წლის 29 ივნისს მისცა მოსკოვში გამგზავრების უფლება. ქართლ-კახეთის მეფეთა მიერ გამოგზავნილი წერილები მან საგარეო საქმეთა კოლეგიის მოსკოვის განყოფილებაში წარადგინა, საიდანაც ისინი პეტერბურგის საიმპერატორო კარზე უნდა გაეგზავნათ, რადგან თვით საგინაშვილმა ავადმყოფობა მოიმიზეზა, პეტერბურგში გამგზავრებაზე უარი განაცხადა და გადაწყვიტა, პასუხის მოლოდინში მოსკოვში დარჩენილიყო. აღნიშნულ მოხსენებით ბარათში იგი სარჩენ ფულს ითხოვს თავისთვის და მსახურისთვის. საბუთი 1756 წლის 6 მარტით თარიღდება.

სავარაუდოა, რომ საგინაშვილმა ათანასეს ჩაგონებით აარიდა თავი პეტერბურგში გამგზავრებას და, ამრიგად, პირადად არ შეასრულა მეფეთა დანაბარები, ხოლო საგარეო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილების მოლოდინში მოსკოვში თავის ყოფილ პატრონთან მოკალათდა, სადაც სამშობლოში გამგზავრების წინ, როგორც ჩანს, საკმარისად აღჭურვეს მეფეთა საწინააღმდეგო ინსტრუქციებით.

სიმონ საგინაშვილმა მოსკოვში ქართველი მეფეების მიერ მეფის რუსეთის კანცლერთან და ვიცეკანცლერთან მიწერილი თითქმის ერთი და იმავე შინაარსის ორი წერილი ჩაიტანა.

სიმონ საგინაშვილი ყოველგვარი პასუხის გარეშე გაისტუმრეს სამშობლოში. საგინაშვილის მისიის საპასუხოდ ათანასემ სასწრაფოდ კვლავ წერილით მიმართა თავის მფარველს — კანცლერ მიხეილ ილარიონის ძე ვორონცოვს. მიუხედავად ქართველი მეფეების კატეგორიული მოთხოვნისა, ათანასე თბილელი მოსკოვში იქნა დატოვებული, რაც, რაღა თქმა უნდა, მხოლოდ მისი სურვილით არ იყო ნაკარნახევი. მიზეზი იმისა, რომ მას აგრერიგად მფარველობდა სინოდი და საგარეო საქმეთა კოლეგია, ჩვენთვის უკვე ნათელია. მას, საქართველოდან ახლად ჩასულ, განსწავლულ მღვდელს, ბევრი რამ უნდა სცოდნოდა იმდროინდელი საქართველოსა და, საერთოდ, მთელი კავკასიის პოლიტიკური ვითარების შესახებ. ამიტომ იგი ერთნაირად საჭირო იყო როგორც მეფის რუსეთში მოკალათებული რეაქციული ქართლელი თავადაზნაურებისთვის, ასევე თვით მეფის რუსეთისთვის მისი პოლიტიკის გასატარებლად. ათანასეს მფარველი სინოდი, როგორც მეფის რუსეთის იდეოლოგი, დაინტერესებული იყო ათანასეს მსგავსი მოხელეებით, რომელნიც თავის სასულიერო სამსახურს წარმატებით უთავსებდნენ რუსეთის სადაზვერვო უწყებაში მუშაობას.

სამშობლოში დაბრუნებულმა სიმონ საგინაშვილმა, როგორც ჩანს, ათანასე თბილელის ინსტრუქციის შესაბამისად დაიწყო მოქმედება და დიდი არეულობა და შფოთი ატეხა სიონის ეკლესიის სამღვდელოებაში. კერძოდ, დაგა და უთანხმოება მოხდა მასა და დეკანოზ ნიკოლოზს შორის, რომელიც მასავით 1752 წლის ელჩობის მონაწილე იყო.

ახლა კვლავ დაგუბრუნდეთ ათანასეს, რომელმაც დიდი პოპულარობა მოიხვეჭა არა მხოლოდ რუსეთში მცხოვრებ ქართველ ემიგრანტებს შორის, არამედ თვით რუს მოსახლეობაშიც. სხვა ქართველ იერარქებთან ერთად, იგი მღვდელმსახურებას კრემლის მეფე-მთავართა განსასვენებელ მთავარანგელოზის ტაძარში ასრულებდა. 1755 წლის 24 ოქტომბერს სინოდის მოსკოვის განყოფილების დადგენილების თანახმად, მას ხელქვეითად დაენიშნა ერთი იპოდიაკონი და საეკლესიო მგალობლები. ყოველივე ზემოთქმული კიდევ ერთხელ მიუთითებს მის „დამსახურებაზე“ მეფის რუსეთის მმართველი წრეების მიმართ.

გაორებული ხასიათისა იყო ათანასე თბილელის მოღვაწეობა რუსეთში ცხოვრების პერიოდში. მიუხედავად იმისა, რომ იგი მშობლიურ მიწა-წყალს მოსწყდა, კავშირი გაწყვიტა ქართლ-კახეთის

მეფეებთან და მათ მიმართ მტრულად განწყობილთა ბანაკში გადაინაცვლა, კულტურის სფეროში მოღვაწეობით მან მნიშვნელოვანი სამსახური გაუწია თავის სამშობლოს.

1761 წლის 21 დეკემბერს ათანასემ სინოდს თხოვნით მიმართა, რათა ნება მიეცათ მისთვის, მოსკოვში ქართული სტამბა მოეწყო. სინოდმა ამაზე მას თანხმობით უპასუხა და ათანასემ პრესნიაზე დააარსა ქართული სტამბა, რომელსაც უფრო მოგვიანებით ანტონ კათალიკოსის მიერ ვლადიმირში მოწყობილი სტამბაც შეუერთა. სტამბის კორექტორად მან მელქისედეკ კავკასიძე დანიშნა, ხოლო სტამბის საერთო ზედამხედველად — ჩვენთვის ცნობილი „ნადვორნი სოვეტნიკი“ ვეგენი ამილახოროვი. რუსული ტექსტების მიხედვით საბეჭდი მასალის გამსწორებლად მუშაობდა ათანასეს ახლო ნათესავი დიმიტრი ციციანოვი. 1765 წელს ამ სტამბაში მთელი რიგი საეკლესიო ხასიათის წიგნებისა დაიბეჭდა: სამოციქულო, დავითნი, ლოცვანი, ჟამნი და ლათინური, ბერძნული და რუსული ანბანი, რომელიც სინოდმა რუსეთის იმპერატრიცას საჩუქრად მიართვა. ამავე სტამბიდან 1762 წელს გამოვიდა „დაუჯდომელი“, 1767 წელს — „პარაკლისი“ და სხვ.

1769 წლის 20 სექტემბერს ათანასემ სინოდს გადასცა კათალიკოს ანტონ I-ის თხოვნა წმინდა მირონის რუსეთიდან საქართველოში გაგზავნის შესახებ. სინოდმა ამაზე თანხმობა განაცხადა და ათანასეს ხელწერილით საქართველოში ვედრონახევარი მირონი გაიგზავნა. ამ ფაქტს იმ დროისთვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა რუსეთ-საქართველოს შემდგომი დაახლოების საქმეში.

რუსეთში მოღვაწეობისას ათანასე მჭიდრო კავშირ-ურთიერთობას ამყარებს ქართულ ეკლესიებთან. მის მიერ დაარსებულ სტამბაში დაბეჭდილ სასულიერო ლიტერატურას იგი რეგულარულად აგზავნის სამშობლოში.

ათანასე სიცოცხლის ბოლო ხანებში ცხოვრობდა მოსკოვის ჯვართამაღლების მონასტერში, სადაც გარდაიცვალა 1774 წლის 9 იანვარს. იგი დონის მონასტერში დაკრძალეს.

აღმოსავლეთ საქართველოს საეპისკოპოსოს მისიონერი რუსეთში

1772-1774 წწ. ელჩობის წინა პერიოდში

1752-1754 წწ. ელჩობის წარუმატებლად დასრულებამ ვერ შეაფერხა რუსეთისა და აღმოსავლეთ საქართველოს შორის

დიპლომატიური ურთიერთობის შემდგომი გაღრმავება. 1760 წელს მეფე ერეკლეს ინიციატივით რუსეთში კვლავ გაემგზავრა ელჩობა, რომელსაც მეფე თეიმურაზ II თაოსნობდა.

მეფე თეიმურაზის სათხოვარს შეადგენდა ჯარი, ანდა ჯარის დასაქირავებელი ფულადი სესხი, რათა აელაგმათ მოძალებული ლეკები და შეჭრილიყვინენ ფეოდალური შინააშლილობით დასუსტებულ ირანში, სადაც სპარსელი დიდებულების ყრილობა უნდა მოეწვიათ და რუსეთისთვის სასურველი პირი შაჰად დაესვათ. მაგრამ რუსეთის მთავრობა თურქეთის გაღიზიანებას მოერიდა, რადგან თვითონ ევროპის საქმეებით იყო დაკავებული. პრუსიის აქტიური პოლიტიკა ევროპაში მეფის რუსეთის მთავრობას მეტად მწვავე და საშიშ მოვლენად მიაჩნდა. პრუსიის წინააღმდეგ შეიდწლიან ომში ჩაბმული, იგი აღმოსავლეთის საქმეებში ჩარევას არ აპირებდა. ამიტომ იყო, რომ თეიმურაზი კარანტინის საბაბით კარგახანს ასტრახანში დააყოვნეს.

თავის მხრივ თეიმურაზიც იცავდა კონსპირაციას, რათა თურქეთთან და ირანთან ურთიერთობა არ გაემწვაგებინა. ამიტომაც იგი ოფიციალურად აცხადებდა, რომ პეტერბურგში მიემგზავრება, რათა თავისი წინაპრების მსგავსად თავყვანი სცეს რუსეთის ხელმწიფე იმპერატორს.

1761 წლის მარტში იგი წარდგა იმპერატრიცა ელისაბედ პეტრეს ასულის წინაშე და წარუდგინა თავისი წინადადებანი. მაგრამ მეფის რუსეთის მთავრობა, როგორც უკვე აღინიშნა, იმხანად, მის ზრახვებს არ ეთანხმებოდა.

რუსეთის მხრიდან რეალურ დახმარებაზე იმედგაცრუებული თეიმურაზი სამშობლოში გამომგზავრების წინ თხოვნით მიმართავდა მეფის რუსეთის მთავრობას, რათა იმედი მაინც მიეცა, რომ მომავალში დაეხმარებოდა ქართლ-კახეთს, მაგრამ ვერც ამ თხოვნაზე მიიღო დადებითი პასუხი. შეიდწლიანი ომის დამთავრების მოლოდინში მეფის რუსეთს სხვა საქმეებისთვის აღარ ეცალა.

1762 წ. 8 იანვარს თეიმურაზ II მოულოდნელად პეტერბურგში გარდაიცვალა. მისი ამაღლის წვერებმა იგი ასტრახანში ჩამოასვენეს და თავისი სიმამრის, მეფე ვახტანგ VI-ის გვერდით ღმრთისმშობლის მიძინების ტაძარში დაკრძალეს. ასე რომ, 1760 წ. ელჩობა რუსეთში წარუმატებლად დამთავრდა.

ამის შემდეგ რუსეთ-თურქეთის ომით (1768-1774 წწ.) გამწვაგებულ პოლიტიკურ ვითარებაში, მნიშვნელოვანი ზეპირი დავალებე-

ბით, მეფე ერეკლე II-მ რუსეთში ელჩად მიაგვლინა თავადი არტემონ ანდრონიკაშვილი. იგი 1769 წლის 5 ივლისს გაემგზავრა რუსეთში, ერთი აზნაურისა და 7 მსახურის თანხლებით.

არტემონ ანდრონიკაშვილს მეფის რუსეთის მთავრობისთვის უნდა მოეხსენებინა, რომ მეფე ერეკლე II ყოველთვის მონდომებულია ჯეროვანი სამსახური გაუწიოს ხელმწიფე-იმპერატორს, რათა მოიპოვოს რუსეთის მფარველობა, რასაც მომავალში ელოდება. ერეკლეს წინადადებანი კი ასეთი იყო: 1. თუ მისი იმპერატორობითი დიდებულება საჭიროდ მიიჩნევა სპარსეთზე გალაშქრებას, იგი სიხარულით დაიწყებს ომს სპარსეთთან. 2. ამჟამად კი, როდესაც იგი, მეფე ერეკლე, თურქეთთან ომისთვის ემზადება, რუსეთის მთავრობისგან ითხოვს, რათა მან საქართველოსთვის სიმშვიდე უზრუნველყოს სპარსეთის მხრიდან. ამის შესახებ რუსეთის სამეფო კარმა სპარსეთის მესვეურებს უნდა გაუგზავნოს წერილობითი შეტყობინება. 3. საქართველოში ბევრგან მოიპოვება ოქროს, ვერცხლის და სხვა მადნები. ამიტომ მეფე ერეკლე ითხოვს, რათა მისი იმპერატორობითი დიდებულების ჯარს გამოაყოლონ მეცნიერები, რომლებიც ამ სიმდიდრეს აქ მოიძიებენ, რისი განხორციელებაც ამდენ ხანს ვერ ხერხდებოდა მტრების გამუდმებული შემოსევების შედეგად.

ამასთან, მეფე ერეკლემ ა. ანდრონიკაშვილის ხელით რუსეთის უპირველესი მინისტრის ნიკიტა ივანეს ძე პანინისთვის გადასაცემად გაატანა ქართულ ენაზე შედგენილი აღწერილობა (შემდეგ ხვაბულოვის მიერ რუსულად თარგმნილი) იმ ქალაქებისა და ქვეყნებისა, რომლებიც ქართლსა და კახეთს ემიჯნებოდნენ. აღწერილია იქ მცხოვრები ხალხების ზნე-ჩვეულება, თუ როგორი მეომრები არიან, ვის მფლობელობაში თუ ქვეშევრდომობაში ითვლებიან და სხვ.

არტემონ ანდრონიკაშვილის ელჩობამ დადებითი შედეგი გამოიღო. ამას ამტკიცებს რუსეთის სამხედრო კორპუსის ჩამოსვლა საქართველოში, გენერალ ტოტლებენის მეთაურობით, და სამთამადნო საქმის ოსტატების ჩამოსვლა პროფესორ გიულდენშტეტის წინამძღოლობით. ა. ანდრონიკაშვილი რუსეთში მოქმედებდა მასთან ერთად წასულ იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის (1751-1784 წწ.) დესპან დავით კვინიხაძესთან შეთანხმებით.

ანტონ ბაბრათინისა და ლეონ ბატონოვილის ელჩობა რუსეთში 1772-1774 წწ.

საქართველოს საგარეო პოლიტიკური ვითარება
1772-1774 წწ. ელჩობის წინა პერიოდში

XVIII ს-ის ბოლო მეოთხედში საქართველოს საგარეო პოლიტიკური ვითარება მკვეთრად შეიცვალა. 1768 წელს რუსეთმა თურქეთთან ომი დაიწყო. ორივე მხარე მტრის წინააღმდეგ თავისი მეზობელი მცირე ხალხების ამხედრებას ცდილობდა. რუსეთი დიდ იმედს ამყარებდა ბალკანეთის მცხოვრებლებზე: ბერძნებსა და განსაკუთრებით ჩერნოგორიელებზე, ასევე პოლონელებსა და კავკასიის ქრისტიანებზე. თურქეთი თავის მხრივ იმედოვნებდა დახმარების მიღებას ყირიმისა და კავკასიის მაჰმადიანებისგან.

რუსეთის მთავრობის ოფიციალურ მოწოდებას ბალკანეთის ხალხები არ გამოეხმაურნენ. პოლონეთის მეფეს, რომელიც ეკატერინე II-ის აქტიური დახმარებით იქნა პოლონეთის სამეფო ტახტზე აყვანილი სტანისლავ-ავგუსტის სახელით, თვით რუსეთის ჯარი ეხმარებოდა აჯანყების ჩაქრობაში. ამდენად, მას ომში ჩაბმა არ შეეძლო. ყირიმის ხანი, როგორც მოსალოდნელი იყო, ომის გამოცხადებისთანავე შეიჭრა რუსეთის სამხრეთ საზღვრებში და თარეშით თვით კიევამდე მივიდა. შემდეგ კი მთელი სამხედრო კამპანიის განმავლობაში თურქეთის მხარეზე იბრძოდა რუსეთის წინააღმდეგ. ყაბარდოელებსაც მუდმივად ეჭირათ თავიანთი ერთმორწმუნეების — თურქების მხარე. ომის დასაწყისიდანვე ისინი მტრულ განწყობას ამჟღავნებდნენ რუსეთის მიმართ, მაგრამ გენერალმა მედემმა დაამარცხა ისინი 1769 წელს და მიაღებინა რუსეთის ქვეშევრდომობა.

მხოლოდ ქართველი მეფეები გამოეხმაურნენ ხალისით რუსეთის მთავრობის მოწოდებას და თურქეთთან ომში აქტიურ მონაწილეობაზე თანხმობა განაცხადეს. მაგრამ ამისთვის მათ აუცილებლად მიაჩნდათ რუსეთიდან ჯარის, ანდა ნივთიერი დახმარების მიღება. ქართველ მეფეებს სრულიად გარკვეული მიზეზები ამოძრავებდათ. სოლომონს რუსეთის ჯარი საშინაო და საგარეო საქმეების მოსაგვარებლად სჭირდებოდა. მისი აზრით, რუსების ხელშეწყობით იგი თავადებს დაიმორჩილებდა, ოსმალთა მიერ მიტაცებულ ტერიტორიას დაიბრუნებდა და თურქებს იმერეთიდან გააძევებდა.

ერეკლეს მიზანს შეადგენდა რუსთა ჯარის დახმარებით ოსმა-

ლეთის მიერ მიტაცებული მესხეთის შეერთება, ჭარ-ბელაქნის დაპყრობა და ქართლ-კახეთში ლეკიანობის მოსპობა. ამის გარდა, რაკი საქართველო რუსეთთან მჭიდრო ურთიერთობაში იქნებოდა, ეს მას ირან-ოსმალეთის მომავალი თავდასხმებისგან დაიცავდა.

რუსეთი მიზნად ისახავდა „საქართველოს მხრიდან მძლავრი დივერსიის მოწყობას“, ძირითადად, ქართველთა სამხედრო ძალის გამოყენებით, რათა ამ გზით მტრის დიდი ძალები მიეზიდა საქართველოს საზღვრებთან და ამით ხელი შეეშალა თურქთა საომარი მოქმედებისთვის ძირითად ფრონტზე. საქართველოს საქმეების რწმუნებულს, თავად მოურავოვს რუსეთის მთავრობა 1769 წლის 28 მაისის ინსტრუქციით ავალებდა, რომ ყოველი ღონე ეხმარა ქართველი მეფე-მთავრებისა და გავლენიანი თავადების დასარაზმავად. სამაგიეროდ, მეფის მთავრობა არ იშურებდა ქართველ მეფეთათვის უხვ დაპირებას. იგი აღუთქვამდა მათ, რომ მომავალ სამშვიდობო ტრაქტატში, რომელიც თურქეთთან დაიდებოდა სპეციალური „არტიკულოებით“, მათი სამეფოების ინტერესები იქნებოდა დაცული.

იმ დროს, როდესაც ერეკლე მეფესთან რუსეთის იმპერატორის ელჩი იმყოფებოდა, მას ოსმალეთის დესპანები ეწვივნენ, რომელნიც თავიანთი მთავრობის სახელით მხოლოდ იმას ითხოვდნენ, რომ საქართველოს ამ ომში მონაწილეობაზე უარი ეთქვა, მაგრამ ერეკლემ ისინი უპასუხოდ გაისტუმრა და უყოყმანოდ მიემხრო რუსეთს. **ქართველ მესვეურთა საგარეო პოლიტიკას ყოველთვის ახასიათებდა რუსეთის ასეთი დიდი ნდობა.**

მეფის რუსეთის მთავრობამ საქართველოში ოსმალეთის საწინააღმდეგო სამხედრო მოქმედებისთვის გამოგზავნა გენერალი ტოტლებენი ერთი ქვეითი პოლკით, ორი ასეული ცხენოსანი კარაბინერთი, ორი ასეული ცხენოსანი ჰუსარით, ორასი დონელი კაზაკით, სამასი ყალმუხით და თორმეტი საველე ზარბაზნით. რუსთა ჯარის გამოჩენამ საქართველოს მმართველი წრეები კიდევ უფრო მეტად განაწყო რუსეთის მიმართ. ცნობილია, რომ XVIII ს-ში რუსეთის ჯარი და საომარი იარაღი ერთ-ერთ საუკეთესოდ ითვლებოდა მთელს მსფლიოში. საქართველოში ერთობლივი მოქმედებისას რუსეთ-საქართველოს შეერთებულ ლაშქარს არც ერთხელ არ განუცდია მარცხი. მართალია, მხედართმთავრებს შორის ხშირად აღიძრა მნიშვნელოვანი უთანხმოება, მაგრამ ამან ქართველებში რუსეთის ორიენტაციის პოპულარობა ვერ მოშალა.

ცნობილმა ავანტიურისტმა გენერალმა ტოტლებენმა თავისი აღ-

ვირახსნილი მოქმედებით დახმარების ნაცვლად ქართველ მეფეებთან ურთიერთობა უკიდურესად გაამწვავა. რუსეთის სამეფო კარმა ტოტლებენი უკან გაიწვია და მის ნაცვლად გენერალი სუხოტინი დანიშნა. არც სუხოტინს გაუღიმა ბედმა. იგი ადგილობრივ პირობებს არ იცნობდა, ხოლო გამოცდილი ხალხის რჩევას არაად აგდებდა. ყოველთვის თავისი სურვილის შესაბამისად მოქმედებდა, რითაც ღიღი ზიანი მიაყენა რუსეთის მხედრობას.

1771 წელს, ჯერ კიდევ რუსეთის ჯარის საქართველოში ყოფნისას საქართველოს მესვეურნი დარწმუნდნენ, რომ თურქეთი ამ ომიდან გამარჯვებული ვეღარ გამოვიდოდა. ამ ხანებში ქერიმ ხან ზენდთან ერეკლეს მიერ მიწერილი წერილიდან აშკარა ხდება, რომ ერეკლე ზუსტ ინფორმაციას ფლობდა აღნიშნულ ომში რუსეთის გამარჯვების შესახებ, **ჯერ კიდევ 1771 წელს ქართველმა დიპლომატებმა დაასკვნეს, რომ ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის მფარველობაში შესვლა დროული აქტი იქნებოდა.** მით უფრო, რომ დამარცხებული თურქეთი საზავო ხელშეკრულების დადებისას საქართველოს საკითხის ამგვარ გადაწყვეტას წინ ვეღარ აღუდგებოდა. ამით დაიმედებულმა აღმოსავლეთ საქართველოს მმართველმა წრემ რუსეთთან მჭიდრო კონტაქტის დამყარება ჯერ კიდევ რუსეთ-თურქეთის 1772-1774 წწ. ომის მიმდინარეობის პირობებში გადაწყვიტა.

სწორედ ამ მიზნით 1771 წლის 29-30 დეკემბერს ერეკლე II-ის განკარგულებით საქართველოდან რუსეთის საიმპერატორო კარზე გაიგზავნა სვანგებო ელჩობა ანტონ კათალიკოსისა და ლეონ ბატონიშვილის ხელმძღვანელობით.

1772-1774 წწ. ელჩობის მიმდინარეობა

1768-1774 წწ. რუსეთ-თურქეთის ომის დასასრულის მოახლოება მეფე ერეკლემ და საქართველოს იმდროინდელმა მესვეურებმა ხელსაყრელ მომენტად მიიჩნიეს და რუსეთის საიმპერატორო კარზე სვანგებო ელჩობა გაგზავნეს. ელჩებს იმპერატორისთვის უნდა წარედგინათ ხელშეკრულების პროექტი, რომლის ძალითაც იურიდიულად უნდა გაფორმებულიყო საქართველოს რუსეთის მიერ მფარველობა. ამ საპატიო და პასუხსაგები მისიის შესრულება წილად ზვდათ იმდროინდელი საქართველოს ყველაზე წარჩინებულსა და გავლენიან პირებს — ერეკლეს ძმას, ანტონ კათალიკოსსა და სრულიად ახალგაზრდა, 16 წლის ნიჭიერ და ენერგიულ ლეონ ერეკლეს ძეს.

როგორც საბუთებიდან ირკვევა, ელჩობის სამზადისი 1771 წლის დასასრულს დაწყებულა. საბუთების დიდი უმრავლესობა, რომლებიც ელჩებმა თან წაიღეს რუსეთში (ხელშეკრულების პროექტი და ოფიციალური წერილები), 1771 წლის 29-30 დეკემბრით თარიღდება.

ელჩობის ხელმძღვანელად მეფე ერეკლემ ანტონ კათალიკოსი დანიშნა. ამიტომ იგი ელჩობასთან დაკავშირებულ წარდგინებებსა და წერილებში თავდაპირველად კათალიკოსს ახსენებს, ხოლო შემდეგ ლეონ ბატონიშვილს. მიუხედავად ამისა, რუსეთში ჩასულ ელჩებს შორის მეფის მთავრობა უპირატესობას 16 წლის ბატონიშვილს ანიჭებდა. ამიტომ ელჩების მიმართ დაწერილ საბუთებში თავდაპირველად მიმართავენ ჯერ მას, ხოლო შემდეგ ანტონ კათალიკოსს.

ჩვენი აზრით, ანტონის მიმართ ასეთი დამოკიდებულება გამოწვეული იყო ერთგვარი უნდობლობით, რომელსაც მეფის მთავრობა მის მიმართ იჩენდა, როგორც ქართლის ბაგრატიონთა წარმომადგენლის მიმართ, რომელიც არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ ქართლ-კახეთის მეფეთა ამ მოწინააღმდეგე ბანაკის აქტიურ წევრად ითვლებოდა. საფიქრებელია, რომ რუსეთის საიმპერატორო კარზე ჯერ კიდევ კარგად ახსოვდათ ათანასე ამილახვარსა და სიმონ მაყაშვილს შორის მომხდარი კონფლიქტი და, რომ ამგვარი ფაქტი კვლავ აღარ განმეორებულყო, საქმიანი ურთიერთობა უშუალოდ კახელი ბაგრატიონების წარმომადგენელთან დაამყარეს.

წარადგენდა რა რუსეთის საიმპერატორო კარზე „სათხოვარ პუნქტებს“, მეფე ერეკლემ კარგად იცოდა, რომ მართო ერთმორწმუნეობისთვის მფარველობასა და დახმარებას ვერ მიიღებდა. საჭირო იყო უფრო არსებითი რამ, რაც რუსეთის სამეფო კარს დააინტერესებდა. ამიტომ „სათხოვარი პუნქტებიც“ ამის გათვალისწინებით იქნა შედგენილი. უპირველესად ყოვლისა, მეფე ერეკლე ითხოვდა: „...მისის იმპერატორობის დიდებულებისგან... რომელ განვთავისუფლდეთ აწვე წარმართთაგან და როგორც უკაზით ებრძანა მეფესა ჩვენსა საქართველოსი მფარველობასა შინა თვისისა დიდებულებისასა მიღება, რომ ბრძანებული ესე აღსრულდესო“. მეფე ერეკლე ეკატერინე II-ისადმი მიწერილ წერილშიც ახსენებდა მას რუსეთის მეფეთაგან საქართველოსთვის ადრე მოცემულ პირობას მფარველობის გაწევის შესახებ.

თუ რაში უნდა გამოხატულიყო რუსეთის მფარველობა, „სათხოვარ პუნქტებში“ შემდგენაირად არის ჩამოყალიბებული: „...მიეცეს ჯარი კაცი რიცხვით ოთხი ათასი რეგულარნი და თუ სულ რეგუ-

ლარნი არ იქნებოდეს ნახევარი რეგულარნი და ნახევარი ურეგულლო. საკუთრად ჩვენს მხარეზედ, რათა ებრძოდნენ ესენი და მეფე ჩვენი ზოგად ჩვენის მხრიდან ოსმალთა. და როგორც მეფე ჩვენი ისმენდეს ამ თქმულს კორპუსის კამენდირისას ვგრევე კორპუსის კამენდირიც ისმენდეს ჩვენის მეფისას ვითარცა იქაურთა საქმეთა შინა გამოცდილისასა“. აქვე ნათქვამია, რომ ბაგრატიონთა გვარეულობა კვლავ სამეფო ტახტზე დარჩებოდა, მაგრამ იქნებოდა მეფის რუსეთის მორჩილი და იმ სამსახურის შემსრულებელი, რომელიც აქვე „სათხოვარ პუნქტებში“ იყო ჩამოყალიბებული. კათალიკოსის უფლებები უცვლელი უნდა დარჩენილიყო. ამასთან, მეფე ითხოვდა, რათა ყირიმში განთავისუფლებული ტყვე ქართველებისთვის სამშობლოში დაბრუნების ნება მიეცათ. მეფე ვაღდებულებას კისრულობდა, რომ რუსეთის კორპუსისა და ადგილობრივი ლაშქრის ერთობლივი საბრძოლო მოქმედების შედეგად დაბრუნებული ქართული ტერიტორიებიდან რამდენიმე წლის განმავლობაში შეგროვილი გადასახადით გადაიხდიდა რუსეთის ხაზინის მიერ კორპუსისთვის გაწეულ დანახარჯს. ამასთან, ხსენებული კორპუსის საქართველოში ყოფნის პერიოდში საჭირო ხარჯებისა და თვით ქართული ჯარის შესანახი თანხის დასაფარავად იგი ხელმწიფისგან სესხს ითხოვდა.

ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი წყალობის სანაცვლოდ, მადლობის ნიშნად, მეფე ერთ თავის ძეს და რამდენიმე თავადისა და აზნაურის შვილებს რუსეთის სამსახურში გააგზავნიდა. ამასთან ერთად, მეფე პირდებოდა: „...რაც დღეს ჩვენს ქვეყანაში მეტალი არის და ამიერიდან იპოვება და იქიდან სარგებელი მოიპოვება, ნახევარი მისის დიდებულების ხაზინას მიერთმის“.

მეფე ვაღდებულებას კისრულობდა, ყოველ წელიწადში ქართლ-კახეთში მცხოვრებ თითო კომლზე რუსეთის იმპერიის ხაზინის სასარგებლოდ თოთხმეტი შაური გადასახადი შემოეღო. ამასთან ერთად, მას ყოველ წელს რუსეთის საიმპერატორო კარისთვის თოთხმეტი რჩეული ცხენი უნდა გაეგზავნა. „სათხოვარ პუნქტებში“ ამასთან ნათქვამი იყო: „როდესაც მძლავრობით სპარსნი ფლობდეს საქართველოსა ზედა, ორს წელიწადში ერთჯერ ცხრას ტყვეს წაართმევიდიან და გლეხის თითოს კომლზე ათოთხმეტს შაურის მოპკრეფდიან ამავე ტყვეების სახმარისთვის. და კვალად ორმოცდაათს საპალნეს რჩეულს ღვინოს თავიანთის ხარჯით წაიღებდნენ სახელმწიფოდ და ახლა ჩვენ რიცხვით ორიათას ვედროს ჩვენის ქვეყნის რჩეულს ღვინოს ყიზლარს სახელმწიფოდ ყოველს წელიწადს ჩვენის

ხარჯით მოვიტანოთ“.

რუსეთის კორპუსისა და ქართველი ჯარის ოსმალთაგან მოტაცებული მიწების დასაბრუნებლად ერთობლივი ბრძოლის პერიოდში აღთქმული გადასახადის გადახდას მეფე კისრულობდა, ხოლო მიწების დაბრუნების შემთხვევაში რუსეთში გასაგზავნი გადასახადი ამ მიწების მცხოვრებლებისგან აიკრიფებოდა. გადასახადის რაოდენობა ასე განისაზღვრებოდა: „რაოდენსაც რუსეთში სოფლების პატრონების გლეხნი აძლევენ იმის ნახევარი“. — ამასთან „თუ კახეთის მამულები, რომელიც წართმეული აქვს, დაიპყრობს ბედნიერობითა დიდებულებისა მისითა იმათგანაც აღთქმულისაებრ თვითონ გლეხის სახლისგან ათოთხმეტი შაური სახელმწიფოდ მიერთმოდეს ყოველს წელიწადს და კვალად ორასი ფუთი აბრეშუმი. და თუ ის მამულები მეტს შეიძლებენ, მეტი მიერთმის“.

შემდეგ ერეკლე ითხოვდა თურქეთთან ზავის დადებისას გათვალისწინებული ყოფილიყო, რომ ახალციხე, როგორც ძველთაგან საქართველოს კუთვნილი მხარე, საქართველოსვე დაბრუნებოდა, მით უფრო, რომ აქ მცხოვრებ ქრისტიანებს თურქნი „მძლავრობით მაჰმადიანად მრავალს გარდააქცევენ“.

ამასთანავე მეფე კისრულობდა, რომ როდესაც „...ჩვენი ქვეყანა წარმართთაგან განთავისუფლდება და დამშვიდდება, მაშინ ჩვენის მამულიდამ ქონებულისა და ახალ დაპყრობილიდამ მთავრების იმის დიდებულებას გლეხის სახელზედ სალდათს რაოდენსაც სულზე რუსები აძლევსო“; ხოლო თუ ქართველთა და რუსთა შეერთებული ძალებით „სხვადასხვა მტრის მამული დაიჭირება“, ის დაპყრობილი ადგილები იმპერატორის გამგებლობაში დარჩება.

როგორც დავინახეთ, საქართველოს ერთიანობის აღდგენა და მაჰმადიან მტერთაგან მისი გამოხსნის გეგმა ქართველმა პოლიტიკოსებმა საფუძვლიანად დაამუშავეს. მაგრამ ქართველ მესვეურთა გეგმების განხორციელებას ხელს უშლიდა მეფის რუსეთის იმდროინდელი დამაბუღი საშინაო და საგარეო ვითარება.

1771 წელს რუსეთში შავი ჭირის ეპიდემია გავრცელდა. იგი მოსკოვსაც მოედო. ამ ნიადაგზე მოსკოვში აჯანყება დაიწყო. აჯანყების ცეცხლი თანდათან იაიკის (ურალის) და დონის კაზაკებსაც გადაედო და ვოლგაზედაც გადაინაცვლა. გლეხთა ეს მღელვარებანი 1773 წლის გრანდიოზულ აჯანყებად გადაიზარდა, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა ემელიან პუგაჩოვი.

იმპერიის მთელი სამხრეთ-აღმოსავლეთი მხარე მთავრობას აღარ

ემორჩილებოდა, აქაური თავდაზნაურობის დიდი ნაწილი საზღვარგარეთ გასაქცევად გაემზადა. რუსეთის ცენტრალური გუბერნიების გლახობაც არ იყო მშვიდად. გლახთა აჯანყების ჩასახშობად მეფის მთავრობა იძულებული გახდა, რუსეთ-თურქეთის ფრონტზე მებრძოლი რეგულარული ჯარები გადმოესროლა.

ბუნებრივია, რომ ამგვარ ვითარებაში მყოფი მეფის რუსეთი თურქეთთან სასწრაფოდ ომის შეწყვეტას და საზავო მოლაპარაკების დაწყებას ცდილობდა. რუსეთის წარმომადგენელს მითითება მიეცა, რათა საჭიროების შემთხვევაში საგრძნობ დათმობებზე წასულიყო. უფრო მეტიც, რუსეთი თანახმა იყო, წინასწარ შემუშავებულ საზავო პირობებში რადიკალური ხასიათის ცვლილებებიც შეეტანა, რაც ყირიმის სახანოს საკითხის მოხსნას და ომამდელი მდგომარეობის უცვლელად დატოვებას ითვალისწინებდა. მაგრამ მთავარსარდალ რუმიანცევის სიმტკიცემ და გამჭრიახობამ იხსნა ყველაფერი. მან მოლაპარაკების პროცესში საკუთარი ინიციატივით მტრის წინააღმდეგ შეტევა განაახლა და ახალი გამარჯვება მოიპოვა, რამაც რუსეთის მთავრობას საშუალება მისცა თურქეთის წარმომადგენლებსთვის აღარ გაემჟღავნებინა ადრე ნაფარაუდები დათმობები. საზავო ხელშეკრულება ქუჩუკ-კაინარჯში მხოლოდ 1774 წლის 10 ივლისს იქნა დადებული. ხელშეკრულების ძალით თურქეთმა რუსეთს ყირიმი დაუთმო. მართალია, ყირიმის რუსეთთან სრული შეერთება უფრო გვიან, 1785 წელს მოხდა, მაგრამ ეს ფაქტი 1774 წლის ზავმა განაპირობა.

ასეთი იყო საქმის ვითარება რუსეთში, როდესაც მეფე ერეკლეს ელჩებმა რუსეთის საზღვრებს მიაღწიეს. ბუნებრივია, რომ ქართლ-კახეთის მფარველობაში მიღება, ერეკლეს პირობების შესაბამისად, მეფის რუსეთის გეგმებში იმხანად არ შედიოდა.

ჯერ კიდევ 1772 წლის 30 იანვარს, ელჩების ყიზლარში მისვლისთანავე, ასტრახანის გუბერნატორმა ბეკეტოვმა სპეციალური წერილით მიმართა მინისტრ პანინს, სადაც ინსტრუქციას ითხოვდა ასტრახანთან მიახლოებული ელჩების მიღებასთან დაკავშირებით, კერძოდ, გაემგზავრებინა ისინი პეტერბურგში, თუ ასტრახანში დაეყოვნებინა. ამგვარი ინსტრუქცია, წერდა იგი, მას მით უფრო ესაჭიროებოდა, რამდენადაც გაგებულნი ჰქონდა, რომ რუსეთ-თურქეთის ომში ქართველებმა რუსეთს მცირე დახმარება გაუწიეს. ბეკეტოვს საგარეო საქმეთა მინისტრი ნიკიტა პანინი 1772 წლის 28 თებერვლით დათარიღებულ წერილში ამასთან დაკავშირებით შემდგენაირ

ინსტრუქციას აძლევდა: „...საქართველოს მიმართ ამჟამად სხვა მდგომარეობა იქმნება. იმასთან შედარებით, რაც პორტასთან ომის დასაწყისში არსებობდა, კერძოდ, როდესაც მეფის მთავრობას ძირითადად ქართველების გამოყენებით თურქეთის წინააღმდეგ მძლავრი დივერსიის მოწყობა სურდა. მაგრამ, — წერს იგი, — სინამდვილეში საქმე სხვაგვარად წარიმართა, ამ მხარის მფლობელთა შორის არსებული ურთიერთუთანხმოებისა და თითოეული მათგანის გამთიშავი მოქმედების შედეგად. ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად, მათი მიწების შინაგანი მოუწყობლობაც შეუძლებელს ხდის მნიშვნელოვან საომარ მოქმედებაში მათ გამოყენებას... ხსენებული მიზეზის შედეგად, რუსეთის სამეფო კარმა გადაწყვიტა, რუსეთის კორპუსი გამოყვანილ იქნას საქართველოდან, ხოლო საქართველოს საქმეების რწმუნებულად განსაზღვრული დროით იქ დატოვებულ იქნას კაპიტანი ლვოვი“.

ცდილობს რა აიცდინოს რუსეთის სამეფო კარისთვის არასასურველი, უდროოდ წარმოგზავნილი ელჩობა, პანინი იმავე წერილში ბეკეტოვს შემდეგს აცნობებს: „ზემოხსენებული ვითარება ქართველი ელჩების მოსვლას რუსეთის საიმპერატორო კარზე ზედმეტს ხდის. მით უფრო, რომ მათ მიღებას საკმაო ხარჯი ესაჭიროება. რუსეთის კორპუსის სამშობლოში დაბრუნებასთან დაკავშირებით ირაკლისა და სხვა ქართველი მფლობელების შემდგომი მოქმედება გვიჩვენებს, საჭიროდ ჩავთვლით თუ არა ქართველი ელჩების პეტერბურგში მიღებას, თუ გადავწყვეტთ ასტრახანში მათ დაყოვნებას. ამგვარად, — წერს იგი, — შექმნილი ვითარება დაგვანახებს, რამდენად შესაძლებლად ჩაითვლება ელჩობის შემდგომი მგზავრობა. თუ ერეკლე ჩვენი ჯარის გამოყვანის შემდეგაც ჩვენს პატოვისცემას დაიმსახურებს, ელჩებიც შესაბამისად მიიღებიან რუსეთის საიმპერატორო კარზე, ხოლო საწინააღმდეგო შემთხვევაში უკან უნდა გაგაბრუნოთ მიზეზების ზუსტი განსაზღვრით“.

ასტრახანში მოსული ელჩები, ყოველივე ზემოთქმულის გასარკვევად ერთი წლის მანძილზე დააყოვნეს. ასეთი დიდი ხნით დაყოვნების ასახსნელად, ზემოაღნიშნული საბუთის მიხედვით, საგარეო საქმეთა სამინისტროს ინსტრუქციის თანახმად, ასტრახანის გუბერნატორ ბეკეტოვს მათთან ხან მდინარეთა ადიდება უნდა მოემიზეზებინა, ხან მგზავრობისთვის აუცილებელი კარანტინის გავლა, რაც თითქოსდა გამოწვეული იყო იმ მთარული სენისგან საიმპერატორო კარის დასაცავად, რომელიც წინა წელს ზამთარში მოსკოვში მძვინვარებდა. მართალია, ეპიდემია იმაჟამად შეწყვეტილი იყო, მაგრამ

ხომ შეიძლებოდა კვლავ ეფეთქა.

ამასთან ერთად, აღნიშნულია საბუთში, გუბერნატორს ავალელებდნენ ყოველი ღონე ეხმარა, რათა ელჩები მოწყენილი არ ყოფილიყვნენ. მათი შენახვისთვის საჭირო თანხა ძველი წესის მიხედვით უნდა განსაზღვრულიყო. გუბერნატორს მიუთითებდნენ, რათა წინადადება მიეცა ელჩებისთვის, თავიანთი მრავალრიცხოვანი ამაღლა შეემცირებინათ, მაგრამ ეს ისეთი ფორმით უნდა ეთქვათ, რომ ელჩებს საწყენად არ მიეღოთ.

სანამ ელჩები ასტრახანში იცდიდნენ, რუსეთის სამხედრო კორპუსმა საქართველოს ფარგლები დატოვა. საქართველოდან რუსეთის საბრძოლო კორპუსის გაყვანამ სასოწარკვეთილებებში ჩააგდო მეფე ერეკლე და სხვა მთავრებიც, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი გამძვინვარებულ მუსლიმანთა რკალში მოემწყვდნენ, არცერთ მათგანს, რუსეთის ორიენტაციასზე ხელი არ აუღია. ისინი ძველებურად მეფის რუსეთს თავის სრულ ერთგულებას ეფიცებოდნენ და ამას არა მხოლოდ სიტყვით აცხადებდნენ, არამედ საქმიანაც ამტკიცებდნენ.

მეფე ერეკლე კვლავ გულმხურვალედ ევედრება ეკატერინეს: „არცა უწესონი საქმენი და შეურეგებლობანი მოხდა, რომლითაც სახითა და რომლისა გვამისგანაც, ყოველივე აპატივე შენსა შემყვარებელსა ქრისტესა, რომელმანცა გადიდა შენ, და ნუ მიგვცემ მოუთმენელსა მწუხარებასა და ქვეყნის აოხრებასა, და... მოგვეც წყალობა, ვითარცა მომიხსენებებს ჩემის ძმისა და ძის გამოტანებულისა არხებით და ეგრეთვე დაბარებულობით“.

1772 წ. 30 დეკემბერს მინისტრმა პანინმა, როგორც იქნა შეატყობინა ასტრახანის გუბერნატორ ბეკეტოვს, რომ იმპერატრიცასგან მიღებულია სანკტ-პეტერბურგში ელჩების გამგზავრების ნებართვა. 1773 წ. 22 იანვარს ბეკეტოვი ატყობინებდა მინისტრ პანინს ელჩებისა და მათი ამაღლის სანკტ-პეტერბურგში გამგზავრების შესახებ. ელჩებისთვის მთარგმნელად გამოუტანებიათ ყიზლარში მცხოვრები ქართველი მღვდელი გაბრიელ იაკოვლავი. პეტერბურგში ჩასულმა ელჩებმა რუსეთის სამეფო კარზე წარადგინეს მეფე ერეკლეს საჩუქრები, წერილები და „სათხოვარი პუნქტები“.

პეტერბურგში ჩასვლისთანავე კათალიკოსმა ანტონმა, სასულიერო პოზიციებიდან გამომდინარე, ჩვეული მაღალფარდოვანი, სიტყვაკაზმული სტილით დაწერილი ორი ოფიციალური წერილი მოამზადა ეკატერინე II-სა და ტახტის მემკვიდრე პავლე პეტრეს ძისთვის წარსადგენად. წერილების შინაარსი აღრესატებს მოაგონებდა მათს

მოვალეობას, დაეცვათ და დაეფარათ ყველა ჩაგრული ქრისტიანული ქვეყანა და მათ შორის საქართველო. მაგრამ, როგორც საბუთებიდან ირკვევა, ეს შესანიშნავი წერილები ანტონს გამოუყენებელი დარჩა, რადგან ელჩები სამეფო კარზე არ მიიღეს. ელჩების პეტერბურგში ჩასვლა იმ პერიოდს დაემთხვა, როდესაც რუსეთი თურქეთთან ზავის დასადებად ემზადებოდა.

ამ პერიოდში საქართველოში მყოფ კაპიტან ლვოვს მეფის მთავრობამ დააგალა, რათა ზავის დადებამდე ადგილობრივი ძალების მობილიზება მოეხდინა მტრის წინააღმდეგ აქტიური მოქმედების საწარმოებლად. ამასთან დაკავშირებით 1773 წლის 30 მაისს კაპიტანი ლვოვი მინისტრ პანინს ატყობინებდა: „ქართველ მეფეთა შორის აღრევე არსებული უთანხმოება კვლავ გრძელდება. ერეკლესა და სოლომონს ერთმანეთთან შეხვედრა ჯერაც ვერ მოუხერხებიათ და მათ შორის ერთმანეთის დასახმარებლად პირობა ჯერაც არ დადებულა“.

მაგრამ ლვოვის ენერგიული ჩარევის შედეგად მეფეებმა გადალახეს მათ შორის არსებული უთანხმოება და 1773 წლის 27 ივლისს სოფელ სანგარში დადეს ხელშეკრულება საერთო მტრის წინააღმდეგ ურთიერთდახმარების შესახებ. 7 მუხლისგან შემდგარი ხელშეკრულების ტექსტი კაპიტან ლვოვის თანდასწრებით იქნა ხელმოწერილი. ხელშეკრულების ასლი მათ რუსეთის მთავრობას გაუგზავნეს. ამის შემდეგ მათ კვლავ ერთიანი ძალით განაახლეს საომარი მოქმედება მტრის წინააღმდეგ.

ქართველ მეფეთა ერთობლივმა მოქმედებამ ახალციხის ფაშას საპასუხო რეაქცია გამოიწვია. რადგან მას საკუთარი ძალა არ შესწევდა გაერთიანებული ქართული მხედრობისთვის წინააღმდეგობის გასაწევად, ამიტომ იმერეთს დადიანი და აფხაზები აუმხედრა, ქართლ-კახეთს ხუნძახის ბატონი და ჭარულეები დაასხა თავს, ქართლს კი ახალციხის მხრიდან ლეკები შეუსია. მაგრამ მეფეებმა მომხდურნი დაამარცხეს და საქართველოდან გარეკეს. შემდეგ კი ერთობლივად ჯავახეთში ილაშქრეს.

იმერეთ-ქართლ-კახეთის 11-ათასიანი ლაშქარი გორში შეერთდა და აქედან ჯავახეთში გადავიდა. მეფეებმა ახალქალაქის ციხე დაიკავეს. ქართველებმა მტრის ტერიტორია მოარბიეს და ბოლოს ყარსსა და არტაანამდე მიაღწიეს, მაგრამ აქ იმერთა მეფე სოლომონი ციებ-ცხელებით გახდა აჟად და ისინი იძულებული გახდნენ, თავიანთი ლაშქრით უკან გაბრუნებულიყვნენ.

ამგვარად, ისედაც სავალალო მდგომარეობაში მყოფმა ქართველმა მეფეებმა იმპერატრიცას ეს მოთხოვნაც შეასრულეს იმ იმედით, რომ უზრუნველყოფდნენ რუსეთის იმპერიის მფარველობას. ქართლ-კახეთის და იმერეთის მეფეებს არც დადიანი ჩამორჩებოდა რუსეთის მფარველობის ძიებაში. მაგრამ ვერც მეფეების ერთობლივმა მოქმედებამ მტრის წინააღმდეგ და ვერც დადიანის ცდამ მფარველობის მიღებისა, სასურველი შედეგი ვერ გამოიღო. მეფის რუსეთმა ჯერ კიდევ 1773 წლის დასაწყისში გადაწყვიტა, უარი ეთქვა მეფე ერეკლეს „სათხოვარ პუნქტებზე“. ერეკლეს მიმართ მიწერილი წერილის შინაარსი, რომელიც სამოქალაქო საქმეთა მრჩეველის ბაკუნინის ხელით მხოლოდ 1774 წლის 5 თებერვალს გადაეცა ელჩებს სანკტ-პეტერბურგში, მეფე ერეკლეს მიერ პანინისადმი 1772 წლის 3 ივნისს მიწერილი წერილის ნაგვიანები პასუხია. წერილში მინისტრი პანინი მადლობას უცხადებს მეფეს იმ პატივისთვის, რომელიც მან დასდო, როდესაც თავისი ელჩების მეურვეობა დაავალა. პანინი არწმუნებს მეფეს, რომ რუსეთის საიმპერატორო კარი მის მიმართ ძველებურად კეთილგანწყობილია, მაგრამ შექმნილი ვითარება, გამოწვეული თურქეთთან საზავო მოლაპარაკების დაწყებით, სამეფო კარზე ელჩების მიღების საშუალებას არ იძლევა. აქვე პანინი ერეკლეს არწმუნებს, რომ საჭიროა შეირჩეს უფრო ხელსაყრელი მომენტი საქართველოს რუსეთის მფარველობაში მისაღებად. შემდეგ იგი წერს, რომ, რადგან რუსეთის სამხედრო კორპუსის საქართველოში ყოფნამ, რაზედაც თავის დროზე დღ იმედებს ამყარებდა რუსეთის სამეფო კარი, არათუ წარმატება არ მოიტანა საერთო მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში, არამედ პირიქით, სინანულით უნდა აღინიშნოს, რომ ამ საერთო საქმეს წინ მრავალი დაბრკოლება გადაეღობა არა მხოლოდ ურთიერთუთანხმოებისა, მეფე-მთავართა გამთიშავი მოქმედებისა და ქართული მიწების შინაური მოუწყობლობის გამო, არამედ ქართველი და რუსი ლაშქრის სხვადასხვა საბრძოლო წესების არსებობის გამოც, რაც ამ ორი ლაშქრის ერთდროულ მოქმედებას უშლიდა ხელს, ამიტომ, წერს პანინი, ახალი საომარი მოქმედების წამოწყებაზე ფიქრი ზედმეტად მიგვანჩნია. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, საქართველოსთვის უფრო მიზანშეწონილია, რათა მისი ბედი და უშიშროება პორტასთან მომავალი ზავის დადებისას აქაური ცდებით იქნას უზრუნველყოფილი, ვიდრე ისედაც გაღიზიანებულ მტერს კიდევ უფრო დიდი გაღიზიანების საბაბი მივცეთ ახალი საომარი მოქმედების დაწყებით.

ეს ყოველივე იმ დროს იწერება, როდესაც, რუსეთის სამხედრო კორპუსის სამშობლოში დაბრუნების გამო, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი მეფეებისა და მთავრობის სავალალო მდგომარეობის მიუხედავად, კაპიტან ლვოვს ავალბენ თურქეთთან ზავის დადებად ადგილობრივი ძალების ორგანიზებას თურქეთზე ახალ-ახალი თავდასხმების მოსაწყობად. ამავე დროს, რუსეთში ჩასულ ელჩებს, ამჯერად, ერთი წლის განმავლობაში პეტერბურგში აყოვნებენ პასუხის მოლოდინში, რათა, როგორც ჩანს, უდროო უარყოფითი პასუხით ხელი არ შეეშალათ ლვოვის მიერ ორგანიზებული მეფეთა ერთობლივი საომარი მოქმედებისთვის საქართველოში.

მეფე ერეკლეს „სათხოვარ პუნქტებზე“ ოფიციალური პასუხი ელჩებმა წერილობით მიიღეს 1773 წლის 31 დეკემბერს, მათი სამშობლოში გამომგზავრების წინ. მასში ნათქვამია: „დადგა მომენტი, როდესაც საქართველო სიმშვიდეს ითხოვს, ამჟამად მისთვის ყველაზე არსებითს წარმოადგენს თურქეთის მხრიდან უშიშროების გარანტირება, რომელსაც რუსეთის იმპერია მომავალი საზავო ხელშეკრულების დადებისას გაითვალისწინებს“. ლეონ ბატონიშვილი დაასაჩუქრეს 1000 ოქროთი და ძვირფასი ბეჭდით, ხოლო ანტონ კათალიკოსს 2000 მანეთი გადაეცა.

სამშობლოში დაბრუნების წინ ლეონ ბატონიშვილმა, მეფე ერეკლეს ერთ-ერთი „თხოვნის პუნქტის“ თანახმად, რომელიც ყირიმში ტყვედ ჩავარდნილი ქართველების სამშობლოში დაბრუნებას გულისხმობდა, წერილობითი თხოვნით მიმართა საგარეო საქმეთა კოლეგიის მინისტრს ნიკიტა პანინს. პროფ. ვ. მაჭარაძე სამართლიანად აღნიშნავს, რომ XVIII ს. მეორე ნახევარში ქართველი ტყვეების დაცვა რუსეთში სახელმწიფო პოლიტიკის რანგში ავიდა. 1758 წელს იმპერატორის ბრძანებულებით რუსეთის გუბერნიების მესვეურებს დაევალოთ, ტყვეობიდან გაქცეული ქართველებისადმი — „ტყვეობაში გატარებული გაჭირვებისთვის მიეცათ სამგზავრო პასპორტი, უზრუნველყოთ გზაში სურსათით, ღამის გასათევით და მგზურით, რომ სამშობლოში დაბრუნებულიყვნენ“. ამგვარად, ლეონ ბატონიშვილის გამჭირახობის წყალობით, მრავალი ქართველი ტყვე თავის სახლკარს დაუბრუნდა.

ამრიგად, ქართველი მეფეების ჩაბმამ 1768-1774 წწ. რუსეთ-თურქეთის ომში და ამასთან დაკავშირებით რუსეთის სამხედრო კორპუსის საქართველოში მოქმედებამ, საქართველოს მოსალოდნელი სარგებლობა ვერ მოუტანა.

ევროპაში რევოლუციური ძვრებითა და ქვეყნის შიგნით პუგაჩოვის მიერ ორგანიზებული გლეხთა გრანდიოზული აჯანყებით შეშინებულმა მეფის რუსეთის დიპლომატებმა XVII ს-ის ბოლოს ამიერკავკასიიდან უკან დახევა გადაწყვიტეს. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ქართველი ხალხი და მისი მესვეურები მათ ამგვარ მოქმედებას ღროებით მოვლენად მიიჩნევდნენ და თავიანთი საბოლოო გამოხსნის იმედს მაინც რუსეთთან მჭიდრო კავშირ-ურთიერთობაზე ამყარებდნენ. ამით აიხსნება ქართველი ხალხის მუდმივი ლტოლვა რუსეთისაკენ, რომელიც არასდროს არ შენელებულა. ამიტომ იყო, რომ, მიუხედავად გულისტკივილისა, მეფე ერეკლე 1774 წ. 24 აგვისტოს რუსეთის უპირველეს მინისტრს, პანინს ატყობინებდა რა ელჩების სამშობლოში მშვიდობიანად დაბრუნებას, კვლავ ერთგულებას ეფიცებოდა.

მართალია, 1772-1774 წწ. ელჩობას რუსეთში ქართლ-კახეთისთვის დადებითი შედეგი არ მოჰყოლია, მაგრამ მან გარკვეული როლი შეასრულა, რადგან ელჩების მიერ რუსეთის სამეფო კარზე წარდგენილი „სათხოვარი პუნქტები“, შემდეგში საფუძვლად დაედო 1783 წელს გეორგიევსკში დადებულ ტრაქტატს.

მოაშადა ბრიგოლ რუსაძემ.